

DOI: 10.18523/2617-2607.2025.15.86-94

УДК 341.4+343.1

Микола Комаровський

Юрист громадської організації «Харківська правозахисна група»;
аспірант кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8829-8299>

komarovskiyin@icloud.com

РИМСЬКИЙ СТАТУТ: ОБМЕЖЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Статтю присвячено висвітленню двох актуальних проблем, що виникли після ратифікації Україною Римського статуту і мають прямі наслідки для подальшого співробітництва нашої країни з Міжнародним кримінальним судом.

У першій частині дослідження розглянуто проблему посилання України на ст. 124 Римського статуту під час його ратифікації. Це положення надає державі, що приєднується до Статуту, право обмежити юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів, учинених її громадянами або на її території, строком на сім років. Встановлено, що на практиці таке посилання суперечить попереднім заявам України про визнання юрисдикції, зокрема схваленій Верховною Радою України ще у 2015 р., яка має безстроковий характер. Також, розглянувши чинні підходи до розуміння ст. 124, підтримано позицію науковців про неможливість застосування застереження у скороченому вигляді, як це зробила Україна. Через значні ризики, що виникають у зв'язку з такими діями під час ратифікації, зроблено висновок про необхідність якнайшвидшої відмови від застосування положення ст. 124, оскільки воно потенційно може унеможливити розслідування воєнних злочинів, учинених на всій території України, незалежно від громадянства осіб.

У другій частині дослідження розкрито проблему імплементації положень Римського статуту в національне законодавство. Незважаючи на ухвалення Верховною Радою України низки нормативно-правових актів, проблему імплементації досі повністю не вирішено, що спричинило суперечності між чинним законодавством і Римським статутом. Наведено три можливі шляхи розв'язання проблеми, а саме: 1) внесення подальших змін до чинних Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України; 2) ухвалення спеціального Закону «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини»; 3) прийняття нового Кримінального кодексу України, проєкт якого розробила Робоча група з питань розвитку кримінального права. Після аналізу цих трьох варіантів зроблено висновок про можливість законодавчого вибору кількох варіантів дії, які водночас не виключають один одного. Враховуючи активні бойові дії в Україні, що впливають на реалізацію законодавства на практичному рівні, підтримано підхід, який полягає у внесенні змін до чинного законодавства, з його подальшим комплексним оновленням та остаточним вирішенням проблеми після завершення активних бойових дій.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, міжнародний кримінальний процес, ратифікація, визнання юрисдикції, воєнний злочин.

Постановка проблеми

1 січня 2025 р. Україна офіційно приєдналася до Римського статуту, ставши повноправним учасником Міжнародного кримінального суду. Водночас правове регулювання відносин між Україною та Міжнародним кримінальним судом ще перебуває на етапі становлення, а окремі нові проблемні

питання виникли у зв'язку з діями нашої держави під час ратифікації. Зокрема, йдеться про застосування тимчасового положення, закріпленого у ст. 124 Римського статуту, внаслідок чого було обмежено юрисдикцію щодо громадян України в частині вчинення воєнних злочинів строком на сім років.

Окрім явних репутаційних наслідків, це може унеможливити подальше розслідування Міжнародним кримінальним судом цієї категорії злочинів, яких, відповідно до статистики сайту Офісу Генерального прокурора, станом на січень 2025 р. було зареєстровано понад 152 тисячі з моменту повномасштабного вторгнення¹.

Ще однією проблемою є те, що положення Римського статуту не імplementовано повною мірою до національного законодавства. Через зволікання з вирішенням цього питання українським законодавцем це вже має негативні наслідки для розслідування окремих видів міжнародних злочинів, вчинених під час російсько-української війни в Україні.

Метою статті є дослідження наслідків посилення України на ст. 124 Римського статуту під час його ратифікації, а також огляд процесу імплементації його положень у національне законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Протягом останніх років, у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, окремі питання правового регулювання відносин між Україною та Міжнародним кримінальним судом часто ставали предметом наукових досліджень. Зокрема, у цьому напрямі працювали такі вчені, як І. Гловюк, О. Дроздов, О. Дроздова, В. Зуєв, М. Карпенко, А. Матковський, О. Музиченко, Р. Мурачов, Н. Обловацька, М. Смирнов та ін. Однак через новизну обраних для дослідження проблем їх комплексного опрацювання досі не проводили.

Виклад основного матеріалу

Переходячи до основної частини дослідження, насамперед варто звернутися до проблеми невизнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі — МКС) щодо громадян України. Згідно з ратифікаційним законом, Україна ратифікує Римський статут (далі — РС), зокрема, з такою заявою до ст. 124 РС: «Україна заявляє, що протягом семи років після набрання Римським статутом чинності для України вона не визнає юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочинів, зазначених у статті 8 (з урахуванням поправок), коли, ймовірно, злочин було вчинено її громадянами»². Посилання України на цю статтю РС саме в такому вигляді можна назвати унікальним, тому воно одразу привернуло пильну увагу як вітчизняних, так і міжнародних експертів, залучених до роботи МКС. Однак перед тим, як перейти до наслідків застосування цього положення, потрібно також дослідити контекст його появи в тексті РС.

Початковий проект Римського статуту, представлений Комісією міжнародного права у 1994 р., не містив жодних положень про відмову від визнання юрисдикції щодо воєнних злочинів. Наявність статті 124 у РС відображає численні пропозиції країн, які були стурбовані тим, що юрисдикція МКС буде надто широкою. Отже, розробники РС визнали необхідність збалансувати дві цілі одночасно: забезпечити цілісність договору та досягти високого рівня участі держав, зокрема тих, що керуються різними політичними мотивами. Остаточний текст статті 124 був компромісом між пропозиціями різних країн, і це рішення ухвалили лише в останній день переговорів, щоб забезпечити підписання РС Францією³. Окрім Франції, яка згодом, у 2008 р., відкликала свою заяву, лише Колумбія застосувала положення ст. 124 під час ратифікації. Через очевидну втрату актуальності цього положення у 2015 р. Асамблея держав-учасниць Римського статуту ухвалила рішення про його остаточне вилучення з тексту РС⁴. Однак станом на сьогодні лише 24 держави-учасниці ратифікували відповідну поправку, тож це положення залишається чинним, що дозволило Україні стати третьою країною, яка його застосувала.

Зрозумівши контекст появи досліджуваного тимчасового положення, можна перейти до огляду наслідків його застосування Україною. На відміну, наприклад, від Франції, яка повноцінно приєдналася до Римського статуту одразу після його підписання, шлях нашої країни був іншим. Йдеться

¹ Офіс Генерального прокурора, «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування», <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

² Верховна Рада України, *Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього*, Закон України 3909-IX, 21 серпня 2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

³ Shana Tabak, «Article 124, War Crimes, and the Development of the Rome Statute,» *Georgetown Journal of International Law* 40 (2009): 1069–99, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824876.

⁴ *Amendment to article 124 of the Rome Statute of the International Criminal Court*, The Hague, 26 November 2015, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XVIII-10-c&chapter=18&clang=_en.

про те, що в проміжок часу між підписанням документа і його ратифікацією, яка відбулася через понад 20 років, Україна двічі скористалася положенням ч. 3 ст. 12 РС, що дозволяє визнати юрисдикцію МКС, не будучи його учасником.

У 2014 р. Верховна Рада України *ad hoc* визнала юрисдикцію МКС

...з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді вищих посадових осіб України щодо передбачених статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду злочинів проти людяності під час мирних акцій протестів громадян, що мали місце в Україні у період з 30 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року⁵.

У 2015 р. Верховна Рада України зробила другу заяву, згідно з якою:

Україна визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді щодо передбачених статтями 7 та 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду злочинів проти людяності, воєнних злочинів, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час⁶.

Варто також навести положення примітки до розділу IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» Кримінального процесуального кодексу України, яку було вилучено з вказаного розділу після ратифікації РС:

Дія цього розділу поширюється виключно на співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, з метою поширення його юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, були підпорядковані та/або діяли, з метою здійснення збройної агресії проти України, та/або на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади Російської Федерації або іншої країни, що здійснювала агресію, або сприяла її здійсненню проти України⁷.

Ба більше, оголошуючи про відкриття розслідування щодо ситуації в Україні в березні 2022 р., прокурор МКС Карім Хан повідомив, що його офіс розслідуватиме події, починаючи з 21 листопада 2013 р. Отже, охоплюються всі минулі та поточні звинувачення у воєнних злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, вчинених на будь-якій частині території України будь-якою особою⁸. З наведеного вище випливає, що до ратифікації РС не виникло жодних сумнівів щодо поширення юрисдикції МКС на громадян України.

Однак головне питання полягає в тому, яким чином попереднє визнання юрисдикції співвідноситься із застосуванням тимчасового положення. Щодо періоду до ратифікації, то для цього проміжку часу нічого не зміниться, оскільки ст. 124 РС містить формулювання «після набрання чинності». Говорячи про воєнні злочини, вчинені після ратифікації, можна виокремити дві позиції. Перша полягає в тому, що ч. 3 ст. 12 РС діятиме «з повною силою», оскільки спеціальне визнання юрисдикції, якщо воно було активоване, не може бути відкликане стосовно тієї самої ситуації, навіть якщо держава приєднується до РС як сторона. Друга позиція зводиться до того, що окреме визнання юрисдикції може бути припинене. У контексті ситуації в Україні можливі два варіанти наслідків: тимчасове положення замінить раніше зроблену заяву про визнання юрисдикції або ж Україна згодом відкличе свою заяву, зроблену у 2015 р. Хоча Римський статут прямо не містить

⁵ Верховна Рада України, *Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року*, Заява, 790-VII, 25 лютого 2014, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

⁶ Верховна Рада України, *Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян*, Заява, Постанова 145-VIII, 4 лютого 2015, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

⁷ Верховна Рада України, *Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом*, Закон України 2236-IX, 3 травня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>.

⁸ International Criminal Court, *Statement of ICC Prosecutor; Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation*, March 2, 2022, <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-cc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>.

норми про відкликання такої заяви, можливе застосування за аналогією норми про вихід із РС. У такому випадку держава повідомляє органи МКС, і раніше зроблена заява припиняє свою дію через рік після повідомлення⁹.

Друга проблема, яка виникає у зв'язку із застосуванням тимчасового положення, зводиться до того, що Україна послалася на нього в обмеженому вигляді. Наведемо повний текст ст. 124 РС:

Незважаючи на положення пунктів 1 і 2 статті 12, держава, коли стає учасницею цього Статуту, може заявити, що протягом семи років після набрання цим Статутом чинності для відповідної держави вона не визнає юрисдикції Суду стосовно категорії злочинів, що згадуються у статті 8, коли, ймовірно, злочин було вчинено її громадянами або на її території. Заява в розумній цієй статті може бути відкликана в будь-який час. Положення цієї статті розглядаються на Конференції з перегляду, що скликається відповідно до пункту 1 статті 123¹⁰.

Хоча на перший погляд може здатися, що сполучник «або» надає державі право обирати між національною та територіальною юрисдикцією, насправді існують два підходи до тлумачення цього положення. У своїй публікації щодо ситуації в Україні професор Кевін Хеллер, аналізуючи позиції різних науковців, зазначає, що негативне тлумачення ст. 124 РС передбачає лише два варіанти: або держава повністю відмовляється від юрисдикції на певний час, або взагалі не використовує це положення. У разі ж позитивного тлумачення держава може здійснювати вибір, як це й зробила Україна¹¹.

У контексті цього питання доречно навести одне з рішень МКС, у якому судді системно тлумачили положення статей 12 і 14 РС та дійшли такого висновку:

Хоча держави можуть вирішити погодитися чи не погодитися на юрисдикцію Суду через заяви, передбачені статтею 12(3) Статуту, обсяг таких заяв наперед визначений правовою базою МКС. Зокрема, правило 44 Регламенту чітко обмежує свободу розсуду держав у формулюванні ситуації, яка може бути розслідувана Судом. <...> Правило 44 Регламенту було прийнято для того, щоб держави, які вирішили залишитися поза договором, не могли використовувати Суд «опортуністично». Дійсно, існували побоювання, що формулювання статті 12(3) Статуту, а саме посилення на визнання юрисдикції «щодо злочину, про який йде мова», дозволить державам, які не є учасниками Статуту, використовувати Суд як політичний інструмент, який може вибірково визнавати здійснення юрисдикції щодо певних злочинів або певних сторін у конфлікті¹² (переклад з англійської наш. — М. К.).

Отже, цілком можна погодитися з К. Хеллером, який зазначає, що з огляду на те, як розробники Римського статуту і судді трактували статті 12 та 14, малоімовірно, що вони тлумачитимуть ст. 124 як таку, що дозволяє державі, яка щойно ратифікувала РС, надати Суду юрисдикцію щодо воєнних злочинів, скоєних її ворогами, і водночас виключити з юрисдикції Суду власні воєнні злочини¹³. Таку саму позицію підтримує і професор Том Данненбаум¹⁴.

Хоча зазначені вище проблемні питання, пов'язані із застосуванням тимчасового положення, залишаються дискусійними, а їх остаточне вирішення залежатиме виключно від суддів самого МКС, вони навряд чи підтримають обраний Україною «позитивний» підхід до його тлумачення, оскільки це суперечитиме як раніше ухваленим рішенням, так і загалом інтересам правосуддя. Тому, ймовірно, надалі Суд ухвалить рішення або про повне ігнорування цього положення, що буде підкріплено раніше зробленою заявою про визнання юрисдикції, або ж із моменту ратифікації взагалі відмовиться від подальшого розслідування. Хоча останній варіант малоімовірний, він не виключається повністю. Отже, щоб уникнути негативних наслідків, Україна має якнайшвидше зробити заяву про відмову від його застосування.

⁹ Kevin Jon Heller, “Legal Issues Regarding Ukraine’s Potential Art. 124 Declaration,” *Opinio Juris*, August 17, 2024, <https://opiniojuris.org/2024/08/17/legal-issues-regarding-ukraines-potential-art-124-declaration/>.

¹⁰ Римський статут Міжнародного кримінального суду, вчинено 17 липня 1998, ратифіковано Україною 21 серпня 2024, набрання чинності для України 1 січня 2025, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

¹¹ Heller, “Legal Issues Regarding Ukraine’s Potential Art. 124 Declaration.”

¹² International Criminal Court, *Decision on the “Corrigendum of the challenge to the jurisdiction of the International Criminal Court on the basis of articles 12(3), 19(2), 21(3), 55 and 59 of the Rome Statute filed by the Defence for President Gbagbo (ICC-02/11-01/11-129)*,” August 15, 2012, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_08024.PDF.

¹³ Heller, “Legal Issues Regarding Ukraine’s Potential Art. 124 Declaration.”

¹⁴ Tom Dannenbaum, “Unforced Error: Article 124 and the Regrettable Caveat to Ukraine’s Proposed Ratification of the ICC Statute,” *Just Security*, August 20, 2024, <https://www.justsecurity.org/98733/ukraine-icc-ratification/>.

Переходячи до другої частини дослідження, зупинимось на проблемі імплементації положень Римського статуту в національне законодавство. Звертаючись до історії цього питання, варто зазначити, що його могли вирішити ще кілька років тому, коли Верховна Рада України в травні 2021 р. ухвалила законопроект № 2689 (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права). Втім, оскільки Президент України його не підписав і його не було офіційно оприлюднено, питання так і залишилося неврегульованим, що мало вкрай негативні наслідки для України після початку повномасштабного російського вторгнення. Законопроект № 7290, зареєстрований у Верховній Раді України Кабінетом Міністрів України ще у квітні 2022 р., взагалі не потрапив до сесійної зали.

До проблеми імплементації повернулися влітку 2024 р. Направляючи до Верховної Ради України законопроект про ратифікацію Римського статуту, Президент України також подав законопроект про імплементацію його положень (реєстраційний номер — 11484). У жовтні 2024 р. цей закон було ухвалено.

Розглядаючи зміст нововведень, слід зазначити, що вони спрямовані на внесення змін до Кримінального кодексу України (далі — ККУ) та Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК).

Переважає більшість змін стосується саме ККУ. Зокрема, до Загальної частини ККУ додали положення про принцип універсальної юрисдикції, а також норму про кримінальну відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників і деякі інші. В Особливій частині зміни полягали в криміналізації злочинів проти людяності, а також в оновленні вже наявних складів злочинів для узгодження їх з положеннями РС.

Зміни в КПК виявилися мінімальними. Це зумовлено тим, що ще навесні 2022 р. до нього було додано новий розділ IX-2, який закріплює особливості співробітництва між Україною та МКС. Зокрема, зазначеним законом про імплементацію положень у КПК оновили кілька статей, що містять посилання на ККУ. Також із розділу IX-2, як уже зазначено раніше, вилучили примітку про поширення його дії¹⁵.

Однак навіть попри ухвалення зазначеного вище закону всі питання, пов'язані з імплементацією положень РС, вирішити не вдалося. Окремі автори наголошують на недоліках уже внесених змін, які потребують виправлення, а не лише на тому, що певні положення досі не імplementовано в національне законодавство¹⁶.

Переходячи до питання про реалізацію подальших змін, можна виокремити три шляхи — від менш до більш складного: 1) продовження внесення змін до чинного ККУ; 2) ухвалення спеціального Закону «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини»; 3) прийняття нового Кримінального кодексу України, проект якого розробила Робоча група з питань розвитку кримінального права.

Перший шлях передбачає розроблення та ухвалення відповідного законопроекту, що охоплюватиме внесення змін до чинного ККУ. Його метою буде як узгодження положень Кодексу з РС, так і виправлення допущених помилок, що виникли внаслідок раніше ухвалених змін.

Що стосується спеціального Закону «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини», то ще до прийняття Верховною Радою України законопроекту, поданого Президентом України, народні депутати зареєстрували два нові — № 11538 та № 11539. У пояснювальній записці зазначено, що кримінальна відповідальність за міжнародні злочини передбачає настільки широкий перелік винятків та особливостей порівняно з кримінальною відповідальністю за інші діяння, передбачені ККУ, що внесення відповідних приписів до тексту ККУ зайво захащуватиме та перевантажуватиме його¹⁷. Тому автори пропонують інший підхід — ухвалити окремий Закон «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини». Законопроект № 11539 є доповненням до № 11538 і спрямований на адаптацію положень ККУ та КПК. Слід також зазначити, що підхід до врегулювання кримінальної відповідальності за міжнародні злочини окремим спеціальним законом не є унікальним для країн-учасниць Римського статуту. Такий шлях обрали Нідерланди, Німеччина, Швеція та деякі інші країни.

¹⁵ Верховна Рада України, *Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього*, Закон України 4012-ІХ, 9 жовтня 2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-IX#Text>.

¹⁶ Василь Киричко, «Імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи», *Вісник Асоціації кримінального права України* 2 (22) (2024): 52, <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.315947>.

¹⁷ *Проект Закону про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини*, проєкт Закону 11538, зареєстровано 2 вересня 2024, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44789>.

Третій варіант, який без перебільшення можна назвати найскладнішим, полягає в ухваленні нового Кримінального кодексу. Над ним працює Робоча група з питань розвитку кримінального права, створена в межах Комісії з питань правової реформи при Президентові України ще у 2019 р. Аналізуючи редакцію проєкту Кримінального кодексу від 17 лютого 2025 р., яка є найновішою на момент написання цієї статті, можна зазначити таке: злочини проти міжнародного правопорядку передбачено в Книзі одинадцятій проєкту. Вони повністю відтворюють положення Римського статуту, причому точніше порівняно з розглянутим раніше законопроєктом № 11538 та чинними положеннями ККУ. Наприклад, норми щодо воєнних злочинів викладено більш точно. Щодо санкцій, то Загальна частина проєкту Кримінального кодексу містить спеціальне положення. Згідно зі ст. 3.2.6 проєкту, яка присвячена питанню строкового ув'язнення, воно встановлюється: за проступок — від 15 днів до 3 місяців, за злочин — від 3 місяців до 20 років. За злочин геноциду, злочин агресії, а також за злочини проти людяності й воєнні злочини, пов'язані з умисним позбавленням життя людини, строкове ув'язнення становитиме від 16 до 30 років¹⁸.

Оглянувши варіанти розв'язання проблеми імплементації положень Римського статуту, слід зазначити, що законодавець має декілька можливих шляхів, які не обов'язково виключають один одного. Найбільш фундаментальним підходом є ухвалення нового Кримінального кодексу. Однак варто визнати, що через практичні складнощі, пов'язані з його ухваленням, а також через необхідність значного часу для освоєння його положень у правозастосуванні цей варіант навряд чи можна реалізувати під час активних бойових дій. Тому, з огляду на потребу України якнайшвидше повноцінно ратифікувати Римський статут, можливим є тимчасове рішення — оновлення чинних положень ККУ з подальшим ухваленням нового Кримінального кодексу. Прийняття спеціального Закону «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини» також є менш доцільним варіантом через необхідність знайти найшвидше та найпрактичніше рішення в умовах активних бойових дій.

Висновки

Провівши комплексний аналіз зазначених питань, можемо зробити висновки. Передусім варто наголосити, що застосування тимчасового положення Римського статуту під час ратифікації та затримки в процесі його імплементації безпосередньо впливають на можливість подальшого ефективного розслідування МКС ситуації в Україні, зокрема воєнних злочинів, тож це питання потребує якнайшвидшого вирішення.

Під час дослідження тимчасового положення з'ясовано, що його використання породжує дві проблеми: воно суперечить попередній заяві Верховної Ради України 2015 року про визнання юрисдикції МКС, яка не містила обмежень щодо національної юрисдикції. Його застосування в обмеженому вигляді може унеможливити подальше розслідування МКС воєнних злочинів на всій території України. Щодо першого питання вдалося виокремити два підходи до подальшої взаємодії тимчасового положення та раніше зробленої заяви. Перший підхід: попередня заява далі діє без обмежень і не може бути відкликана. Другий підхід: можлива відмова від цієї заяви шляхом її автоматичної заміни тимчасовим положенням або ж заявою України про її призупинення. Щодо застосування тимчасового положення в обмеженому вигляді підтримано негативний підхід до його тлумачення, який передбачає неможливість обрання країною між національною та територіальною юрисдикцією. Через значні ризики наголошено на необхідності якнайшвидшої відмови від його використання.

Під час аналізу імплементації положень Римського статуту в чинне законодавство встановлено, що, попри ухвалення відповідного закону в жовтні 2024 р., цей процес так і не було завершено. Це стосується передусім положень матеріального права, оскільки зміни до Кримінального процесуального кодексу України було внесено ще навесні 2022 р. Отже, виникає потреба в подальшому розробленні та ухваленні нормативно-правових актів у сфері кримінально-правового регулювання. Це можна реалізувати трьома шляхами: 1) продовженням внесення змін до чинного Кримінального кодексу України; 2) ухваленням спеціального Закону «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини»; 3) ухваленням нового Кримінального кодексу України, проєкт якого розробила Робоча група з питань розвитку кримінального права. На підставі аналізу цих варіантів висунувано, що найбільш доцільним є перший із них, оскільки він є найоптимальнішим з погляду практичного застосування.

¹⁸ Новий Кримінальний кодекс України, «Текст проєкту нового Кримінального кодексу України», <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. *Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом*. Закон України 2236-IX. 3 травня 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>.
- Верховна Рада України. *Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього*. Закон України 3909-IX. 21 серпня 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.
- Верховна Рада України. *Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього*. Закон України 4012-IX. 9 жовтня 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-IX#Text>.
- Верховна Рада України. *Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року*. Заява 790-VII. 25 лютого 2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.
- Верховна Рада України. *Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян*. Заява. Постанова 145-VIII. 4 лютого 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.
- Киричко, Василь. «Імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи». *Вісник Асоціації кримінального права України* 2 (22) (2024): 1–52. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.315947>.
- Новий Кримінальний кодекс України. «Текст проєкту нового Кримінального кодексу України». <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
- Офіс Генерального прокурора. «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх судового розслідування». <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- Проект Закону про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини*. Проект Закону 11538. Зареєстровано 2 вересня 2024. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44789>.
- Римський статут Міжнародного кримінального суду*. Вчинено 17 липня 1998. Ратифіковано Україною 21 серпня 2024. Набрання чинності для України 1 січня 2025. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
- Amendment to article 124 of the Rome Statute of the International Criminal Court*. The Hague, 26 November 2015. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-c&chapter=18&clang=en.
- Dannenbaum, Tom. “Unforced Error: Article 124 and the Regrettable Caveat to Ukraine’s Proposed Ratification of the ICC Statute.” *Just Security*. August 20, 2024. <https://www.justsecurity.org/98733/ukraine-icc-ratification/>.
- Heller, Kevin Jon. “Legal Issues Regarding Ukraine’s Potential Art. 124 Declaration.” *Opinio Juris*. August 17, 2024. <https://opiniojuris.org/2024/08/17/legal-issues-regarding-ukraines-potential-art-124-declaration/>.
- International Criminal Court. *Decision on the “Corrigendum of the challenge to the jurisdiction of the International Criminal Court on the basis of articles 12(3), 19(2), 21(3), 55 and 59 of the Rome Statute filed by the Defence for President Gbagbo (ICC-02/11-01/11-129)”*. August 15, 2012. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_08024.PDF.
- International Criminal Court. *Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation*. March 2, 2022. <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>.
- Tabak, Shana. “Article 124, War Crimes, and the Development of the Rome Statute.” *Georgetown Journal of International Law* 40 (2009): 1069–99. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824876.

Bibliography

- Amendment to article 124 of the Rome Statute of the International Criminal Court*. The Hague, 26 November 2015. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-c&chapter=18&clang=en.
- Dannenbaum, Tom. “Unforced Error: Article 124 and the Regrettable Caveat to Ukraine’s Proposed Ratification of the ICC Statute.” *Just Security*. August 20, 2024. <https://www.justsecurity.org/98733/ukraine-icc-ratification/>.
- Draft Law on Criminal Liability for International Crimes*. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44789> [in Ukrainian].
- Heller, Kevin Jon. “Legal Issues Regarding Ukraine’s Potential Art. 124 Declaration.” *Opinio Juris*. August 17, 2024. <https://opiniojuris.org/2024/08/17/legal-issues-regarding-ukraines-potential-art-124-declaration/>.
- International Criminal Court. *Decision on the “Corrigendum of the challenge to the jurisdiction of the International Criminal Court on the basis of articles 12(3), 19(2), 21(3), 55 and 59 of the Rome Statute filed by the Defence for President Gbagbo (ICC-02/11-01/11-129)”*. August 15, 2012. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_08024.PDF.
- International Criminal Court. *Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation*. March 2, 2022. <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>.
- Kyrychko, Vasyl. “Implementation of the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court to the Criminal Code of Ukraine: results and prospects.” *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine* 2 (22) (2024): 1–52. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.315947> [in Ukrainian].
- New Criminal Code of Ukraine. “Text of the Draft New Criminal Code of Ukraine.” <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> [in Ukrainian].
- Office of the Prosecutor General. “On Registered Criminal Offenses and the Results of Their Pre-Trial Investigation.” <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativ-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
- Rome Statute of the International Criminal Court*. July 17, 1998. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
- Tabak, Shana. “Article 124, War Crimes, and the Development of the Rome Statute.” *Georgetown Journal of International Law* 40 (2009): 1069–99. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824876.
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding Cooperation with the International Criminal Court*. Law of Ukraine 2236-IX. May 3, 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Its Amendments*. Law of Ukraine 3909-IX. August 21, 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in Connection with the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Its Amendments*. Law of Ukraine 4012-IX. October 9, 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-IX#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Ukraine’s Recognition of the Jurisdiction of the International Criminal Court Regarding Crimes Against Humanity Committed by Senior State Officials, Which Led to Particularly Grave Consequences and the Mass Murder of Ukrainian Citizens During Peaceful Protest Actions from November 21, 2013, to February 22, 2014*. Declaration 790-VII. February 25, 2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Ukraine’s Recognition of the Jurisdiction of the International Criminal Court Regarding Crimes Against Humanity and War Crimes Committed by Senior Officials of the Russian Federation and Leaders of the Terrorist Organizations ‘DNR’ and ‘LNR,’ Which Led to Particularly Grave Consequences and the Mass Murder of Ukrainian Citizens*. Declaration. Resolution 145-VIII. February 4, 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> [in Ukrainian].

Mykola Komarovskiy

Lawyer at the Kharkiv Human Rights Protection Group NGO

Postgraduate student, Department of Criminal Procedure

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8829-8299>komarovskiyin@icloud.com**ROME STATUTE:
JURISDICTIONAL LIMITATIONS AND IMPLEMENTATION PATHS****Abstract**

This scholarly article addresses two pressing issues that have emerged following Ukraine's ratification of the Rome Statute, both of which have direct implications for the country's future cooperation with the International Criminal Court.

The first part of the study examines Ukraine's reference to Article 124 of the Rome Statute during the ratification process. This provision allows a state joining the Statute to limit the jurisdiction of the International Criminal Court over war crimes committed by its nationals or on its territory for a period of seven years. The analysis establishes that, in practice, such a reference contradicts Ukraine's previous declarations recognizing the Court's jurisdiction, particularly the resolution adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2015, which has an indefinite duration. Additionally, after reviewing current interpretations of Article 124, the study supports the position of scholars who argue that the reservation cannot be applied in a truncated form, as Ukraine has attempted to do. Given the significant risks associated with such an approach to ratification, the study concludes that Ukraine should promptly abandon the application of Article 124, as it could potentially obstruct the investigation of war crimes committed across the entire territory of Ukraine, regardless of the perpetrators' nationality.

The second part of the study explores the issue of implementing the provisions of the Rome Statute into national legislation. Despite the Verkhovna Rada of Ukraine having adopted several legislative acts, the issue of implementation remains unresolved, leading to inconsistencies between domestic law and the Rome Statute. The article presents three possible approaches to addressing this issue: (1) further amendments to the current Criminal Code and Criminal Procedure Code of Ukraine; (2) adoption of a special law on international crimes; and (3) adoption of a draft of the new Criminal Code of Ukraine, developed by the Working Group on Criminal Law Development. After analyzing all three options, the study concludes that multiple legislative approaches can be pursued simultaneously, without excluding one another. Given the ongoing active hostilities in Ukraine, which affect the practical implementation of legislation, the approach of continuing to amend the current legislation is supported, with a more comprehensive revision and final resolution to follow after the end of active hostilities.

Keywords: International Criminal Court, international criminal procedure, recognition of jurisdiction, ratification, war crime.

Матеріал надійшов 24.03.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)